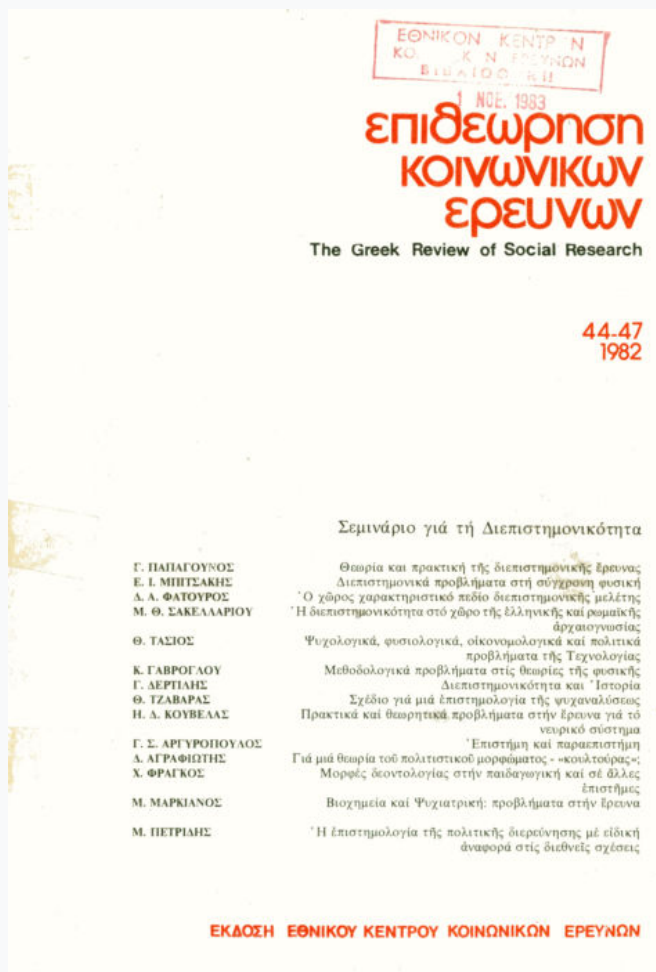

The Greek Review of Social Research

Vol 44 (1982)

44-47

Μορφές δεοντολογίας στην παιδαγωγική και σε άλλες επιστήμες

Χρήστος Φράγκος

doi: [10.12681/grsr.535](https://doi.org/10.12681/grsr.535)

Copyright © 1982, Χρήστος Φράγκος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Φράγκος Χ. (1982). Μορφές δεοντολογίας στην παιδαγωγική και σε άλλες επιστήμες. *The Greek Review of Social Research*, 44, 101–107. <https://doi.org/10.12681/grsr.535>

Μορφές δεοντολογίας στην παιδαγωγική καί σέ άλλες έπιστημες

Χρήστος Φράγκος *

Στήν άρχή τής άνακοίνωσης όφείλω νά κάνω μιá δήλωση: Οί άπόψεις πού θά εκθέσω δέν επιδιώκουν νά διαμορφώσουν ή νά μεταβάλλουν συγκεκριμένα έπιστημολογικά δεδομένα, αλλά νά παρουσιάσουν, μέ πολύ συνοπτικό τρόπο, μιá άποκτημένη ως σήμερα έπιστημολογική έμπειρία μου ύστερα από τριακονταετή θητεία στό χώρο τής έπιστημονικής έρευνας και ιδιαίτερα στά πλαίσια τών παιδαγωγικών έπιστημών. Γι' αυτό τό λόγο, ή εισηγήσή μου δέν θά έχει καθαρά φιλοσοφικό ή έπιστημονικό χαρακτήρα, αλλά θά κινηθεί σέ ένδιάμεσους χώρους μέ κεντρικό πάντως άξονα τήν παιδαγωγική έρευνα και τόν εκπαιδευτικό στοχασμό.

Στήν έπιστήμη γενικά, και ιδιαίτερα στή λεγόμενη καθαρή ή βασική έπιστημονική έρευνα, ύποστηρίζεται, τίς τελευταίες τουλάχιστο δεκαετίες τού αιώνα μας, ή άποψη ότι οι περιοχές αυτές πρέπει νά θεωρούνται έλεύθερες, αυτόνομες και αυτοκαθοριζόμενες, ως «πνευματικές» δηλαδή καταστάσεις χωρίς άμεσο ή έμμεσο σκοπό, εκτός από τήν άναζήτηση τής καθαρής γνώσης και τής ίκανοποίησης τού ανθρώπου νά βρει αυτό πού είναι άληθινό, τό «όντως έπιστημονικά άληθινό», και όχι άλήθειες πού ύπηρετούν κάποιους σκοπούς, κάποιες σκοπιμότητες ή δεοντολογίες. Άπλούστερα, άκόμη μπορούμε νά πούμε ότι ό καθαρός έπιστήμονας δέν μπορεί ούτε πρέπει νά ένταχθεί ή νά «στρατευθεί» σέ καμιά μορφή δεοντολογίας, γιατί, από τή στιγμή πού έντάσσεται, αυτόματα χάνει τήν καθαρότητά του και βρίσκειται στήν ύπηρεσία κάποιου ή όρισμένων ομάδων ή όρισμένων καταστάσεων, παύει δηλαδή νά είναι άδέσμευτος.

Μέ τίς θέσεις αυτές πού άνέπτυξα, επιδιώκεται άναμφισβήτητα ή διαμόρφωση μιás ιδιόζουσας μορφής ήθικής στάσης τού «καθαρού» έπιστήμονα άέναντι στον έαυτό του, στους συναδέλφους του και στήν κοινωνία πού ζει: 'Ο έπιστήμονας είναι δεσμευμένος νά είναι άδέσμευτος. Γεννιέται όμως τό έρώτημα: Ποιός βάζει και προωθεί στό έπιστημονικό και έρευνητικό προσκήνιο αυτή τή μορφή τής άδέσμευτης δέσμευσης;

Στό έρώτημα αυτό συνήθως δίνεται ή άπάντηση ότι αυτή ή μορφή γνωστικής άναζήτησης επιβάλλεται από τή φύση τής έπιστημονικής γνώσης. Έτσι, όμως, φτάνουμε σέ ένα ταυτολογικό άδιέξοδο λογικής ύψης και μεταφυσικής

* τομέας παιδαγωγικής Πανεπιστημίου Ίωαννίνων

ἀπόληξης, ἀφοῦ αὐτὴ καθεαυτὴ ἢ μορφὴ γνώσης ἐπιβάλλει τὴ μορφὴ γνώσης. Πέρα ὅμως ἀπὸ αὐτὴ τὴν ταυτολογία, ὑπάρχει καὶ ἓνα ἄλλο, λογικὰ τουλάχιστο, ἀναπάντητο ἀδιέξοδο: Ἐκ τῆς στιγμῆς πού μιλοῦμε γιὰ κάποιο «δέον» ἢ πού καθορίζουμε μιὰ ἠθικὴ στάση, εὐθύνη ἢ συμπεριφορὰ τοῦ «καθαροῦ» ἐπιστήμονα ἀπέναντι στὸν ἑαυτό του καὶ στὴν ἐπιστήμη, ἀποδεχόμενος ἤδη τὴν ὑπάρξη μιᾶς τουλάχιστο δεοντολογικῆς μορφῆς, ἂν ὄχι μιὰ σειρά δεοντολογικῶν δεσμεύσεων. Πολλές φορές πάλι μιὰ τέτοια ἀδέσμευτη στάση ὀδηγεῖ ὄχι μόνο στὴν ἀπεμπόληση στοιχειωδῶν καταστάσεων αὐτοδιάθεσης τοῦ ἐπιστήμονα, ἀλλὰ καὶ στὴν παράδοση σὲ διοικητικούς καὶ σκληροῦς μηχανισμούς προώθησης συγκεκριμένων συμφερόντων οἰκονομικῆς τάξης περιορισμένων, κοινωνικά καθορισμένων, κύκλων.

Ἡ συντόμη αὐτὴ καὶ ἴσως ἀπλοϊκὴ, ὁμολογῶ, ἀλλὰ καθόλου ἀσυνεπῆς, ἀνάλυση μᾶς ὀδηγεῖ, νομίζω, σὲ μιὰ μορφὴ πρώτης ἀποδοχῆς καὶ πρώτης διάγνωσης, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ δεοντολογία εἶναι ἀδύνατο νὰ ἀποσπαστεῖ ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη, καὶ ἐκεῖνο πού εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἐπιζητεῖται εἶναι ὄχι ἡ ἄρνησὶς τῆς ἢ ἡ παραπλανητικὴ ἐπικάλυψή τῆς, ἀλλὰ ἡ διερεύνηση τῶν μορφῶν δεοντολογίας πού δημιουργοῦνται μέσα σὲ ὅλες τὶς ἐπιστήμες καθὼς καὶ οἱ πηγές πού διαχέουν καὶ δημιουργοῦν αὐτές ἢ ἐκεῖνες τὶς μορφές δεοντολογίας: Ἡ διερεύνηση αὐτῆ τῶν γενεσιουργῶν πηγῶν δεοντολογικῆς συμπεριφορᾶς πρέπει ἐπίσης νὰ περιλαμβάνει τὸν ἔλεγχο καὶ τὴν ἐξέταση τῶν καταστάσεων πού νομιμοποιοῦν ἢ δὲν νομιμοποιοῦν αὐτές τὶς μορφές συμπεριφορᾶς.

Οἱ μορφές δεοντολογίας τῶν ἐπιστημῶν, ἄλλοτε γιὰ νὰ ἐπικαλυφθοῦν καὶ ἄλλοτε γιὰ νὰ ὀριοθετηθοῦν, κατὰ περίπτωσιν, καλύτερα, ἔχουν πάρει πολλοὺς ὅρους, πού καθέναν βέβαια ἀπὸ αὐτοὺς διαφοροποιεῖ, ὡς πρὸς ὀρισμένα σημεῖα ἀναφορᾶς, τὸν ἑαυτό του ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὅρους. Ὁ κατάλογος τῶν δεοντολογικῶν ὄρων στίς ἐπιστήμες εἶναι ἀπέραντος· περιορίζομαι νὰ ἀναφέρω μερικούς πού ἔχουν μεγαλύτερη χρῆσιν. Μιλοῦμε στὸ χῶρο τῶν ἐπιστημῶν: α) γιὰ ἀνθρώπινη, ἠθικὴ, ἔθνικὴ ἢ κοινωνικὴ εὐθύνη τοῦ ἐπιστήμονα, β) γιὰ ἀντικειμενικές, ὑποκειμενικές, ἀτομικές ἢ κοινωνικές ἀξίες, γ) γιὰ θεωρητικὴς φιλοσοφικῆς θέσεις ἢ προσταγές, δ) γιὰ ιδέες, ἰδανικά, ἰδεώδη ἢ ἰδεολογίες, ε) γιὰ σχέδια ζωῆς, προσανατολισμούς, κατευθύνσεις ἢ ἐπιδιώξεις, στ) γιὰ σκοπούς ἢ σκοπιμότητες, συμφέροντα, κίνητρα ἢ φιλοδοξίες, ζ) γιὰ προσδιορισμένες ἢ ἀπροσδιόριστες καταστάσεις ἢ γιὰ τὸ ρόλο τοῦ τυχαίου ἢ τῆς προσδιοριστικῆς καὶ η) γιὰ πρότυπα, μοντέλα ἢ παραδείγματα.

Ἡ πολλαπλότητα τῶν ἐκφραστικῶν τρόπων, πού ἀνέφερα ἐνδεικτικὰ, δέχεται, νομίζω, πόσο οἱ δεοντολογικὲς μορφές εἶναι, ἀνθρώπινα καὶ κοινωνικά, συνυφασμένες μ' αὐτὸ πού ὀνομάζουμε ἐπιστημονικὸ προβληματισμό, ἐπιστημονικὴ ἀναζήτησιν ἢ ἔρευνα καὶ γενικά ἐπιστήμης τῆς φύσης ἢ τοῦ ἀνθρώπου. Ὅλες πάντως οἱ δεοντολογικὲς ὁρολογίες πού ἀνέφερα, ἀλλὰ καὶ ὅσες δὲν ἀνέφερα, ἐμπεριέχουν ὡς συνυπολογιζόμενο σημεῖο ἀντιδιαστολῆς τὸ παρελθόν, τὸ παρόν ἢ καὶ τὰ δύο μαζί. Ἡ δημιουργούμενη ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὶς διαστάσεις τοῦ παρόντος ἢ τοῦ παρελθόντος διαμορφώνει: α) μιὰ συντηρητικὴ διαδικασία, β) μιὰ δυναμικὴ διαδικασία καὶ γ) μιὰ ἀλληλοσυμπληρούμενη διαλεκτικὴ συνάρτησιν. Ὁ συνυπολογιζόμενος, ἐξἄλλου, παράγοντας τοῦ

μέλλοντος είναι δυνατό να λειτουργεί, μέσα σε κάθε συγκεκριμένη κοινωνία ή κοινωνική σχέση, είτε ως άπλος αναπαραγωγικός μηχανισμός είτε ως μετασχηματικός, είτε ως ανατρεπτικός μηχανισμός.

Οί δεοντολογικές, λοιπόν, μορφές ανθρώπινου και κοινωνικού προσδιορισμού των επιστημονικών αναζητήσεων και ή απλούστερη ακόμα στάση ζωής ή συμπεριφοράς του επιστήμονα απέναντι στο αντίκειμενο ξυρενάς του, μέσα από τούς πολύπλευρους και πολυποίκιλους όρους πού άνέφερα προηγουμένως (ιδεώδη, σκοποί, συμφέροντα, κτλ.), δημιουργούν σε όλες τις επιστήμες: α) τις συντηρητικές ή παλιές τάσεις, β) τις δυναμικές νέες αναμορφώσεις και γ) τις ανατρεπτικές ή επαναστατικές διαλεκτικές κρίσεις και συνθέσεις. Πρέπει να προσθέσουμε ακόμα ότι μέσα στις συντηρητικές τάσεις επικρατεί, κυρίως, ό άπλος αναπαραγωγικός ρυθμός, στις νέες τάσεις ό μετασχηματιστικός ρυθμός και στις επαναστατικές τάσεις ό μεταμορφωτικός ρυθμός.

Οί ρυθμοί βέβαια αυτοί — μόλο πού πολλές φορές δέ θέλουμε να τό παραδεχτοΰμε — έχουν, ως διαμορφωτικά βάρη, αντίστοιχες μορφές σχέσεων παραγωγής, κατανομής εργασίας και διανομής αγαθών· έχουν, επίσης, αντίστοιχες κοινωνικές υπερδομές και αντίστοιχες διανοητικές, λογικές ή όργανικές επικαλύψεις. Από τήν άλλη μεριά, εξάλλου, βρίσκονται σε συνεχή διαπάλη για τήν, άμεση ή έμμεση ή επικαλυμμένη, κατάκτηση νέων μετασχηματιστικών μορφών κυριαρχίας ή για τήν άνατροπή τής υπάρχουσας δομής στην ιδεολογική, πολιτική και κοινωνική περιοχή.

Οί παλιές, νέες ή ανατρεπτικές τάσεις επιτελούνται πάντως, βασικά, στις δυτικές κοινωνίες, *όχι πάντα μέ άπόλυτες αντίστοιχίες και τυποποιήσεις ή ταυτοποιήσεις* ανάμεσα στα δρώντα μέσα στον επιστημονικό χώρο υποκείμενα και στις αντικειμενικά ύλικο-κοινωνικές σχέσεις, ανάμεσα δηλαδή στον άνθρωπο και ύλικοκοινωνικό παράγοντα ή, καλύτερα, ανάμεσα σε άποδέκτες ενός κοινωνικού ρυθμού και διαμορφωτές ενός επιστημονικού ρυθμού (Παράδειγμα: Έπιστήμονας συντηρητικός πολιτικά ή ιδεολογικά — Άνανεωτής τεχνοκράτης επιστημονικά ή Έπιστήμονας ανατρεπτικός πολιτικά και κοινωνικά — Συντηρητικός και αναπαραγωγικός επιστήμονας). Άποδέχομαι, πάντως, ότι, σε τελευταία άνάλυση, ή κυριαρχούσα μορφή τής κατεστημένης έξουσιαστικής τάξης βρίσκει τελικά τρόπους, ώστε ή επιστημονικά διαμορφωμένη υπερδομή να μη διαβιβρώσκει τά ύπάρχοντα διαμορφωτικά ύλικοκοινωνικά παραγωγικά βάρη, χρησιμοποιώντας συνεχείς μετασχηματισμούς. Ός τελευταία θέση θά έλεγα ότι ή κεφαλαιουχική άγορά όποιασδήποτε πολιτικοκοινωνικής μορφής επιτρέπει όλα να φθαροΰν, κάτω από ιδιάζουσες συνθήκες ή πιέσεις, εκτός από τήν όλοκληρωτική φθορά τής λειτουργικής ύπαρξίας του κεφαλαίου.

Στό χώρο τής Παιδαγωγικής, όπως και σε άλλες επιστήμες, συνυπάρχουν σήμερα ή παλιά, ή νέα και ή σύγχρονη παιδαγωγική ή άγωγή. Η παλιά παιδαγωγική έχει ως τέρμα και διαρκή άφετηρία τόν ώριμο άνθρωπο και τήν έσπευσμένη αναπαραγωγή του μέσα από μαγικές, μυθοποιημένες, μεταφυσικές ή αιώνιες δεοντολογικές άξίες (Καλό-Κακό, Άγαθό, Άλήθεια, Κυριαρχία, Έξουσία, κτλ.), ώστε να συντηρηθοΰν, όσο τό δυνατό άλώβητα, τά διαρθρωτικά βάρη πού αναφέραμε. Η νέα παιδαγωγική ή άγωγή έχει ως κεντρικό

αΐξονα τό παιδί ἢ τόν νέο καί ἐπιδιώκει, μέσα ἀπό φιλελεύθερους μετασχηματισμούς, νά ἀνανεώσει, χωρίς ριζικά νά ἀλλάξει, τόν κόσμο τῶν ἀξιών καί τή δημιουργημένη μορφή κοινωνικῆς ζωῆς καί τρόπων συμπεριφορᾶς. Ἡ σύγχρονη παιδαγωγική καί ἀγωγή εἶναι ἐπαναστατική ὅσον ἀφορᾶ τοὺς ὑπάρχοντες θεσμούς, ἀντιαυταρχική ὅσον ἀφορᾶ τίς διασυνδέσεις ἐπικοινωνίας ἀνάμεσα στοὺς ὄριμους καί νέους, ἀναρρεπτική γενικά στίς θεσμικά παραδομένες μορφές ζωῆς καί δεοντολογίας καί διαλεκτικά συνθετική στίς ὑπάρχουσες καί ἐπιστημονικά κατακτημένες μορφές ἢ σχέσεις ζωῆς.

Καθεμιά ἀπό τίς τρεῖς τάσεις ἀγωγῆς ἔχει διαμορφώσει σέ πολλά ἐπίπεδα — στό μεθοδολογικό πλαίσιο, στό πνευματικό κλίμα, στίς σχέσεις ὄριμου καί νέου, στό περιεχόμενο τῶν γνώσεων, στοὺς τρόπους μάθησης, στή διδακτική, στή διαπροσωπική ἐπικοινωνία, στοὺς ἐπιστημολογικοὺς προβληματισμούς, στοὺς τρόπους ἀναζήτησης καί ἐξεύρεσης καί χρήσης τῆς γνώσης, στίς θεωρητικές θέσεις καί ἀντιπαράθεσεις, στό χρέος καί τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν κοινότητα καί τὴν κοινωνία, κτλ. — διαφορετικὲς δεοντολογικὲς μορφές. Ἡ κύρια ὁμως βασική διαφορὰ βρίσκεται στὴν ἀπόληξη, στὰ ἀποτελέσματα ποὺ ἐπιδιώκει νά ἐπιφέρει στό διαμορφωόμενο ἄτομο καί στόν τύπο ἀνθρώπου. Ἔτσι, ὁ παραδοσιακὸς τύπος ἀγωγῆς βασικά διαμορφώνει τὸν παθητικὰ ὑπάκουο καί ἐξαρτημένο τύπο, ἡ νέα φιλελεύθερη ἀγωγή τὸν ἀτομικιστὴ καί διαλογικὸ τύπο ἀνθρώπου μὲ τὴν διαιώνιση τῶν ἀντιθέσεων καί ἀντιφάσεων του καί ἡ σύγχρονη ἀγωγή προσπαθεῖ νά διαμορφωθεῖ καί νά διαμορφώσει τὸν νέο τύπο ἀνθρώπου ποὺ θὰ ὑπηρετεῖ τὴν κοινωνία χωρίς νά χάσει τὴν ἀνθρώπινη ὄντοτήτᾱ του, ποὺ θὰ χρησιμοποιεῖ τὴν τεχνική χωρίς νά εἶναι τεχνοκράτης, ποὺ θὰ εἶναι ἐπιστήμονας μὲ ἀνθρώπινες διαστάσεις, ποὺ θὰ ὑπηρετεῖ τὰ ἰδανικά του συνθέτοντας σέ προσωπική διαρκὴ ἐξισορροπημένη ἐνότητα τὸ ἠθικὸ, τὸ καλαισθητικὸ, τὸ πραγματιστικὸ, τὸ πολιτιστικὸ καί τὸ κοινωνικὸ πλαίσιο, ποὺ θὰ εἶναι ἐπαναστάτης γιὰ τὴν πρόοδο, σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους ποὺ καθορίζονται ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἀνέλιξη, χωρίς νά εἶναι ἀπλὰ ἐπαναστατημένος, ποὺ θὰ ἀμφισβητεῖ χωρίς νά εἶναι ἀπλὰ ἀμφισβητητής, ποὺ θὰ εἶναι ὄχι παθητικὸς δέκτης ἀλλὰ διαμορφωτὴς, κατὰ τὰ μέτρα του, ἀτομικῶν καί κοινωνικῶν μετασχηματισμῶν γιὰ νέες δομές καί θεσμοὺς. Σύμφωνα, ἐξάλλου, μ' αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε σύγχρονη παιδαγωγική, ἡ δυαδικὴ ἐνότητα παιδαγωγοῦ καί παιδαγωγούμενου πρέπει νά ἀποτελεῖ αὐτόνομη δομὴ αὐτορρυθμιζόμενη μέσα στό χῶρο τῶν κοινωνικῶν μετασχηματισμῶν.

Ὅλες αὐτές, ὅμως, οἱ ἐπιδιώξεις τῆς σύγχρονης παιδαγωγικῆς ἐμφοροῦνται ἀπὸ ἓνα πνεῦμα ἱεράρχησης καί συγκεκριμενοποίησης τῶν θέσεων αὐτῶν σέ μορφές ἀγωγῆς μέσα κι ἔξω ἀπὸ τὸ σχολεῖο καί δέν εἶναι ὑψηλόφρονες θεωρήσεις, λογικοφανεῖς προβληματισμοί, δεοντολογισμοί, ἠθικολογισμοί, κτλ. Ἡ ἀναζήτηση τῶν ὄρων ποὺ διαμορφώνουν τοὺς χώρους τῆς ἐκπαίδευσης καί τῆς παιδαγωγικῆς διερεύνησης δέν πραγματοποιεῖται μὲ ἐπικύληση ἰδεῶδων, ἀλλὰ μὲ διαμόρφωση μιᾶς πρωτοβαθμίδας ἀγωγῆς καί σχολικῆς συμπεριφορᾶς, ὅπου ὁ μαθητὴς δέν παύει νά εἶναι ἄνθρωπος καί ὅπου τὸ σχολεῖο δέν παύει νά εἶναι ἓνας κοινωνικὸς μηχανισμὸς προσδιοριζόμενος ἀπὸ τὸν τόπο καί τίς συγκεκριμένες κοινωνικὲς δομές ἀνέλιξης. Ἔτσι, ἡ πρωτοβαθμίδα τῆς σχολικῆς καί συγκεκριμένης ἀγωγῆς δένεται μὲ τίς ἀντίστοιχες θεωρη-

τικές κλιμακώσεις και μέ τις προωθητικές δυνάμεις τών διαλεκτικῶν συσχετισεων πού υπάρχουν ανάμεσα στην ἐπιστήμη και στην κοινωνία. Τό σχολείο, δηλαδή, και τό πεδίο ἀγωγῆς λειτουργοῦν ὄχι ὡς συσσωρευτές γνωστικῶν ἀντικειμένων γιά τήν κατάλληλη κατανομή μέσω σωληνώσεων ἢ καλωδίων πρὸς τὰ ἄτομα, ἀλλά ὡς μηχανισμοί δημιουργίας κοινωνικῆς καί ἐπιστημονικῆς ὑπεραξίας, ἢ ὅποια κατανέμεται μέ ἴσες δυνατότητες εὐκαιριῶν καί ἀντισταθμιστικῶν σχημάτων πρὸς ὅλα τὰ ἄτομα.

Στά σχολεῖα τοῦ τόπου μας, ὅμως, πρέπει νά ὁμολογήσουμε ὅτι δέν ἔχουμε δικούς μας ἢ διαμορφωμένους προσανατολισμούς οἱ ὅποιοι νά ἀνταποκρίνονται κάπως στίς μορφές δεοντολογίας πού ἐπιβάλλει ἡ σύγχρονη ἀγωγή. Τά κέντρα διαμόρφωσης τῶν προσανατολισμῶν μας ἔχουν χαθεῖ στίς ἀρχαίες ἐλληνικές κλασικές πατρίδες μας ἢ στίς χῶρες ἀπό τίς ὁποῖες ἐξαρτιόμαστε. Ἄνατρέχουμε, λοιπόν, ὅσο μπορούμε περισσότερο στό παρελθόν ἢ βγαίνουμε ἀπό τὰ σύνορά μας γιά νά μεταφέρουμε ἀπό τό παρελθόν καί ἀπό τήν ἀλλοδαπή τίς πραγμάτειες μας καί τίς μελέτες γιά τίς δέουσες ἐνέργειες. Ἔτσι, οἱ μορφές δεοντολογίας, πού δημιουργοῦμε στην παιδαγωγική, στην ἐκπαίδευση καί τίς ἐπιστήμες μας, ἔχουν ἱστοριοφιλολογική ἢ ἀπόλυτα ἐξαρτημένη κατεύθυνση. *Ξέρουμε νά μιλοῦμε γιά τίς ἱστορίες καί τίς περιγραφές τῶν ἐπιστημῶν στό παρελθόν καί στην ἀλλοδαπή ἀλλ' ὄχι νά κάνουμε ἐπιστήμη*, διάγνωση δηλαδή ἐμπεριστατωμένη, πρόβλεψη, σχεδιασμό, προβληματισμό, ἐφαρμογή καί ἔλεγχο τοῦ προγραμματοποιούμενου ἔργου, ὥστε, μέσα ἀπό τή συγκεκριμένη πραγματικότητα, νά δημιουργεῖται ἡ νέα μορφή δεοντολογικῆς ἀναζήτησης.

Σύμφωνα λοιπόν μ' αὐτές τίς θέσεις, οἱ μορφές δεοντολογίας τῆς παιδαγωγικῆς, καί ἀντίστοιχα πολλῶν ἄλλων ἐπιστημῶν, βρίσκονται ἀπό τή μιά μεριά στό παρελθόν, καί γι' αὐτό μπορούμε νά τίς πλησιάσουμε μέ ἱστοριοφιλολογική μέθοδο ἔρευνας, καί ἀπό τήν ἄλλη μεριά βρίσκονται στά καταπεπτωκτά *παρωχημένα* συντηρητικά στοιχεῖα τῶν ξένων εὐρωπαϊκῶν καί ὑπερπόντιων δυτικῶν ἐπιστημονικοοικονομικῶν ἀγορῶν. Ἔτσι, παρατηρεῖται στόν τόπο μας τό δξύμωρο σχῆμα, οἱ μορφές δεοντολογίας πού ἀναφέραμε προηγουμένως (ιδεώδη, προοπτικές, πρότυπα, μοντέλα ἀξιῶν, κτλ.), οἱ ὁποῖες, ὅπως εἶπαμε, ἔχουν κοινό σημεῖο ἀναφορᾶς τό μέλλον, νά ἔχουν στή χώρα μας κοινό σημεῖο ἀναφορᾶς τό ἀρχαῖο ἐλληνικό παρελθόν ἢ ὅπωςδήποτε κάθε παλαιό ἐλληνικό παρελθόν ἢ ἀντίστροφα νά προσανατολιζοῦνται πρὸς χῶρες ἀπό τίς ὁποῖες ἐξαρτιόμαστε οικονομικά, ἔχοντας ὅμως καί πάλι ὡς προτίμηση ἐπιλογῆς τό παρωχημένο ἢ καταπεπτωκός στοιχεῖο τοῦ παρελθόντος των καί ὄχι τίς ἀνανεωτικές, μετασχηματιστικές ἢ δυναμικές νέες καταστάσεις πού δημιουργοῦνται στά ἐπιστημονικά ἐμπορεῖα τῆς Ἑσπερίας. Γι' αὐτό τό λόγο, ἐπίσης, στίς νέες δομές ἐκπαίδευσης πού ἀπαιτεῖται νά δημιουργηθοῦν στόν τόπο μας — στην περιοχή προσφορᾶς στην ἀγορά νέων στελεχῶν καί νέων ἐπιστημονικῶν ἢ ἀπλά παραγωγικῶν μονάδων μάθησης καί ἔρευνας — καταφεύγουμε στην *ἀνάθεση ἔργου* μέ δανεισμό συνήθως σέ ξένους οἴκους ἢ ὁμάδες ἐργασίας ἢ προσιπικότητες ἢ δυνατοῦς οικονομικούς ὀργανισμούς ἢ ἰσχυρά κράτη, γιατί οἱ μορφές δεοντολογίας τῶν ἐπιστημῶν μας κινοῦνται, περισσότερο ἀπό ὅσο πρέπει, στό παρελθόν, καί γι' αὐτό εἶμαστε ἐθισμένοι νά χρησι-

μποιοῦμε ἱστοριοφιλολογικὲς μεθοδολογικὲς διερευνησεις ἢ καθαρὰ διοικητικὲς διευθετήσεις. Γιὰ ὅ,τι λοιπόν εἶναι σύγχρονο ἢ μελλοντικά ἀναγκαῖο γιὰ τὸν τόπο μας, οἱ δεοντολογικὲς μορφές τοῦ παρελθόντος, μέ τίς ὁποῖες οἱ ἐπιστήμες μας εἶναι διαποτισμένες, εἶναι ἀνίκανες, πέρα ἀπὸ τὴ δόξα τους σάν παλαιὰ παραδοσιακὰ ἀντικείμενα, νά πραγματώσουν στό παρόν διάφορα ἔργα ἢ νά ἐπιλύσουν μέ προγραμματισμούς διαγραφόμενες στό μέλλον ἀνάγκες. Ἔτσι, ἀναγκαζόμαστε νά δίνουμε πρὸς πώληση ἢ πρὸς ἀνταλλαγή τοὺς ξένους ἐπιστημονικοὺς οἴκους ἢ στά ξένα ἐπιστημονικά συγκροτήματα παρελθόν καί παρελθούσες ἀξίες γιὰ νά μᾶς δίνουν σέ ἀντάλλαγμα συνήθως τίς παλιές καί παρωχημένες, καί ἄχρηστες γι' αὐτούς, δεοντολογικὲς μορφές τους, μιά καί ἰσχύει αὐστηρά στή διεθνή ἀνταλλαγή τό κοινῶς λεγόμενο «ὅ,τι δίνεις παίρνεις».

Γιὰ νά συγκεκριμενοποιηθῶ περισσότερο στίς ἀπόψεις πού ἀνέπτυξα καί νά δώσω σέ ὅσα εἶπα, πέρα ἀπὸ τίς θεωρητικὲς ἀναζητήσεις, σύγχρονες συγκεκριμένες τάσεις διασύνδεσης μορφῶν δεοντολογίας μεταξὺ τῶν ἐπιστημῶν, θά ἀναφερθῶ σέ δύο σύντομα ἀντιπροσωπευτικά κείμενα.

Τὸ πρῶτο κείμενο εἶναι τοῦ Σοβιετικοῦ παιδαγωγοῦ Μ. Ν. Σκάτκιν (*Προβλήματα σύγχρονης διδακτικῆς*, Μόσχα 1980, μετάφραση ἀνέκδοτη Μ. Δημητρίου): «Ἕνας σύγχρονος καί μελλοντικός ἐργαζόμενος ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἕναν πλατὺ πολυτεχνικό ὄριζοντα καί εὐλύγιστες πολυτεχνικὲς ἰκανότητες πού μεταφέρονται σέ νέες καταστάσεις .... Μιά σοβαρὴ πολυτεχνικὴ προετοιμασία τῶν μαθητῶν ἀποτελεῖ τὴν ἀπαράβατη ἀπαίτηση τῆς ζωῆς πού συνδέεται μέ τίς ἀλλαγές τοῦ χαρακτῆρα τῆς ἐργασίας στίς συνθήκες τῆς ἐπιστημοτεχνικῆς ἐπανάστασης. .... Χρειάζονται ὄχι μόνο πλατεῖες καί βαθιεῖς γενικὲς καί πολυτεχνικὲς γνώσεις, ἀλλὰ καί ἀναπτυγμένη αὐτοτελῆς δημιουργικὴ σκέψη».

Τὸ δεύτερο κείμενο εἶναι ἀπὸ τὴ συνθήκη τῆς Ρώμης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος (*Bulletin des Communautés Europeennes, Pour une politique communautaire de l' education 10/73*): «Ἡ οἰκονομική, κοινωνική, τεχνική καί παιδαγωγική ἐξέλιξη στίς χῶρες-μέλη ὀδηγεῖ τοὺς ὑπεύθυνους κύκλους νά θέσουν τὰ προβλήματα τῆς κατάρτισης μέ νέους ὁρους καί νά ἀντιμετωπίσουν τὴν ἐξέλιξη τῶν συστημάτων διδασκαλίας, τῶν μέτρων προσανατολισμοῦ καί τῆς ἐπαγγελματικῆς ἐνημέρωσης, κτλ.».

Μέ τὰ δύο αὐτὰ κείμενα νομίζω ὅτι παρουσιάζονται μορφές δεοντολογίας στήν παιδαγωγική πού ὀδηγοῦν μέσα ἀπὸ τό συγκεκριμένο σήμερα στόν αὐριανό ἄνθρωπο πού θά εἶναι ἀναγκασμένος νά ζήσει τίς δικές του ἐπιστημονικὲς καί παραδοσιακὲς ἀξίες μαζί μέ τίς ἀξίες ὄλων τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, μέσα σ' ἕνα κόσμο πού θά εἶναι δημιουργικά ἐνωμένος μέ νέες μορφές συγκεκριμένης δεοντολογίας.

Μέ ὅσα εἶπαμε ὡς ἐδῶ, νομίζω ὅτι μποροῦμε νά προχωρήσουμε πιο ἄνετα στό περιεχόμενο τῆς διεπιστημονικῆς διάστασης τῶν μορφῶν δεοντολογίας. Ἡ διαπίστωση τῆς ἐντατικῆς προσήλωσης τῶν μορφῶν δεοντολογίας τῆς παιδαγωγικῆς καί τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν στό παρελθόν ἀποτελεῖ, λίγο πολύ, μιά μορφὴ διαστρεβλωτικῆς πολιτικῆς στό χῶρο τῆς παιδείας, ἀπ' ὅπου ἡ παράμορφωση μεταφέρεται καί σέ ἄλλες κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις ἢ ἐπιστημονικὲς μορφές ἀναζήτησης. Ἡ προωθητικὴ στροφή, εἴτε ὡς ἀξία τοῦ ἑλληνικοῦ πα-

ρελθόντος είτε ως αξία του δυτικοευρωπαϊκού παρελθόντος, άπαιτεί τή διερεύνηση, τή συμπλήρωση και πολλές φορές τήν αντικατάστασή της με τήν πραγματική διάσταση του μέλλοντος όπου πρέπει, όπως είπαμε στην άρχή, νά κινούνται οί μορφές δεοντολογίας τών επιστημών. Μέ τήν άνατομία του πιθήκου δέν μαθαίνω τήν άνατομία του ανθρώπου, αλλά μέ τήν άνατομία του ανθρώπου μπορώ νά μάθω, ως ένα σημείο, καλύτερα τήν άνατομία του πιθήκου· μέ τήν άνατομία τών άρχαίων έλληνικών άξιών δέν μπορώ νά προσδιορίσω τίς δεοντολογικές αξίες τής σύγχρονης παιδείας, αλλά μέ τόν προσδιορισμό τών σύγχρονων άξιών και τών μορφών δεοντολογίας στην παιδαγωγική τής σημερινής κοινωνίας του τόπου μου μπορώ νά εξηγήσω καλύτερα τήν πολυτεχνική μόρφωση τών σοφιστών και του μεγάλου «σοφιστή», παρόλες τίς διαφορές του, Σωκράτη, άφου όλοι τους μιλούσαν διεπιστημονικά και πολυτεχνικά και όχι άπλά φιλολογικά, όπως έμεις σήμερα τους προσεγγίζουμε. Μέ τήν άνατομία ενός σύγχρονου οικονομικού κυκλώματος ή ενός επιχειρησιακού συστήματος ή ενός βιολογικού όργάνου ή ενός φυσικού, μαθηματικού, ψυχολογικού και όποιοδήποτε άλλου συστήματος μπορώ από τή μία μεριά νά στραφώ προς τίς τελικές καταστάσεις του κι από τήν άλλη μεριά μπορώ νά καταλάβω καλύτερα τίς διεργασίες και άλλαγές που υπέστη ώσπου νά φτάσει στη σημερινή μορφή του. Μέ τά νέα έλληνικά ή μέ κατοχή μιās οποιασδήποτε μητρικής γλώσσας μαθαίνω καλύτερα τά άρχαία έλληνικά και όχι άνάποδα, όπως κάναμε ως τώρα. Γενικά, δηλαδή, ή διασύνδεση — μέ συγκεκριμένους και όχι ήθικολογικούς ή σωφρονιστικούς όρους — τών μορφών δεοντολογίας τής παιδαγωγικής, καθώς και άλλων επιστημών μεταξύ παρόντος και μέλλοντος, τείνει νά άποκαταστήσει σχέσεις διεπιστημονικές άνάμεσα στην παιδαγωγική και σ' άλλες επιστήμες, όπως τήν ιστορία, άρχαιογνωσία, τήν ψυχολογία, τήν ψυχιατρική, τήν κοινωνιολογία, τήν οικονομία, τή βιολογία, τή φυσιολογία, τήν άρχιτεκτονική και πολλές άλλες επιστήμες. Σήμερα, δέν μπορεί κανείς νά παιδαγωγεί χωρίς νά είναι δεμένος μέ άλλες επιστήμες, μέ άλλους ανθρώπους και μέ άλλες μορφές διερευνήσεων και καθορισμού τών μορφών δεοντολογίας μέ τίς άναζητήσεις επιστημών άλλων χωρών.